

**DEVELOPING DIALOGIC AND MONOLOGIC SPEECH
THROUGH MULTIMEDIA TASKS IN UZBEK LANGUAGE
LESSONS IN PRIMARY GRADES**

(Using Schools Where Instruction Is Conducted in Russian as an Example)

Maratova Fariza Azamatovna

Lecturer, Navoi State University, 2nd-Year Doctoral Researcher

Abstract

This article addresses the development of spoken Uzbek through information technology in primary schools where Russian is the language of instruction. It aims to design a sequence of exercises that connects comprehension of multimedia input with independent dialogue and monologue. Comparative analysis of purposefully selected sources and didactic modelling inform a five-stage sequence: comprehension, supported speaking, information exchange, independent production, and revision through feedback. The article presents an illustrative Grade 3 lesson and assessment criteria for spoken performance. Tasks are differentiated according to learners' language experience. The proposed framework is theoretical and methodological; its effectiveness requires empirical evaluation.

Keywords

Uzbek, second language, primary education, speech development, information technology, multimedia, dialogue, monologue, scaffolding, formative assessment.

**BOSHLANG'ICH SINFI O'ZBEK TILI DARSLARIDA MULTIMEDIALI
TOPSHIRIQLAR ORQALI DIALOGIK VA MONOLOGIK NUTQNI
RIVOJLANTIRISH**

(Ta'lim rus tilida olib boriladigan maktablar misolida)

Maratova Fariza Azamatovna

Navoiy davlat universiteti o'qituvchisi, 2-bosqich tayanch doktoranti

Annotatsiya. Maqolada ta'lim rus tilida olib boriladigan maktablarning boshlang'ich sinflarida o'zbekcha og'zaki nutqni axborot texnologiyalari asosida rivojlantirish masalasi yoritiladi. Maqsad multimediali materialni tinglab tushunishdan mustaqil dialog va monolog tuzishga o'tishni ta'minlaydigan mashqlar tizimini ishlab chiqishdir. Maqsadli tanlangan ilmiy-metodik manbalarni qiyosiy tahlil qilish va didaktik modellashtirish asosida besh bosqichli metodik ketma-ketlik taklif etiladi. Uning tarkibiga mazmunni anglash, tayanch bilan gapirish, axborot almashish, mustaqil bayon hamda qayta aloqa asosida takomillashtirish kiradi. Uchinchi sinf uchun namunaviy dars ssenariysi va og'zaki nutqni baholash mezonlari ishlab chiqiladi. Raqamli vositaning vazifasi nutqiy harakat bilan bog'lanadi, topshiriqlar esa o'quvchining til tajribasiga moslashtiriladi. Maqola nazariy-metodik xususiyatga ega; taklif etilgan tizimning samaradorligi alohida tajriba-sinovda tekshirilishi lozim.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, ikkinchi til, boshlang'ich ta'lim, nutq o'stirish, axborot texnologiyalari, multimedia, dialogik nutq, monologik nutq, nutqiy tayanch, formativ baholash.

Аннотация. В статье рассматривается развитие устной узбекской речи в начальных классах школ с русским языком обучения средствами информационных технологий. Цель работы — разработать систему упражнений, обеспечивающую переход от понимания мультимедийного материала к самостоятельному диалогу и монологу. На основе сравнительного анализа целенаправленно отобранных источников и дидактического моделирования предложены пять этапов работы: понимание содержания, говорение с опорой, обмен информацией, самостоятельное высказывание и его совершенствование по обратной связи. Представлены пример занятия для третьего класса и критерии оценки устной речи. Задания дифференцируются с учётом языкового опыта

учащихся. Работа носит теоретико-методический характер; эффективность предложенной системы подлежит экспериментальной проверке.

Ключевые слова: узбекский язык, второй язык, начальное образование, развитие речи, информационные технологии, мультимедиа, диалог, монолог, речевая опора, формирующее оценивание.

Kirish

Ta'lim rus tilida olib boriladigan boshlang'ich sinflarda o'zbek tilini o'qitishning amaliy vazifasi o'quvchini kundalik vaziyatlarda o'zbekcha muloqot qilishga tayyorlashdir. Bunda nutq o'stirish tanish so'zlarni aytish, savolga javob berish, suhbatdoshdan ma'lumot so'rash va voqeani izchil bayon etish kabi harakatlarda namoyon bo'ladi. Ushbu maqolada nutq o'stirishning og'zaki tarkibiy qismi, xususan, dialogik va monologik nutq markazga qo'yiladi; tinglab tushunish, o'qish va qisqa yozma reja tuzish ularga tayyorgarlik vazifasini bajaradi.

X. Muxitdinovning o'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'qitishga bag'ishlangan qo'llanmasida til materiali, nutq ko'nikmalari va mavzularning uzviyligi alohida metodik masala sifatida ko'riladi [1]. Bu yondashuvdan kelib chiqib, yangi so'z yoki grammatik shaklni tanlashda o'quvchi undan qaysi muloqot vaziyatida foydalanishi aniqlanishi kerak. Masalan, joylashuvni bildiruvchi shakllarni o'rganish sinfdoshiga kerakli buyumni topishda yordam berish vazifasi bilan bog'lanishi mumkin.

Raqamli resursni tanlashda asosiy savol uning qaysi nutqiy harakatni qo'llab-quvvatlashidir. Ekrandagi rasm buyumni ko'rsatishi, audio uning nomi va gap ichidagi qo'llanishini eshittirishi mumkin. O'quvchi esa shu materialdan foydalanib sherigiga savol berishi yoki o'z fikrini bayon etishi lozim. Maqolaning tadqiqot savoli quyidagicha: multimediali topshiriqlarni qanday ketma-ketlikda tashkil etish o'quvchining tayyor nutq namunasidan mustaqil o'zbekcha muloqotga o'tishini metodik jihatdan ta'minlaydi?

Tadqiqot materiali va metodlari

Ish nazariy-metodik tadqiqot sifatida bajarildi. O'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'qitish, multimediali o'rganish, bolalarga beriladigan pedagogik yordam va og'zaki nutqni baholashga oid maqsadli tanlangan manbalarning qoidalari qiyoslandi. Manbalar mavzuga bevosita aloqadorligi, muallif va nashr ma'lumotlarining aniqligi hamda taklif etilayotgan mashqlarning didaktik vazifasini tushuntira olishi asosida tanlandi. Qiyoslash natijalari dars topshiriqlari va baholash tavsiflarini loyihalashda qo'llandi.

Mahalliy o'quv materiali sifatida A. Rafiyev, G. Muxamedjanova va G. Ziyamuhamedovanning 2019-yilgi uchinchi sinf darsligidagi suhbat, rasm asosida gapirish va gap tuzish yo'nalishlari hisobga olindi [2]. Ushbu nashr mavzu va mashq turini tahlil qilish uchun xizmat qiladi. Quyidagi dars ssenariysi esa maqola doirasida tuzilgan metodik misoldir; uni qo'llashda o'qituvchi amaldagi dastur, foydalanilayotgan darslik va sinfning tayyorgarligiga moslashtiradi.

Tadqiqotning natijasi sifatida mashqlar ketma-ketligi, namunaviy dars va sinov uchun baholash rubrikasi taklif etiladi. Maktab o'quvchilaridan yig'ilgan empirik ma'lumotlar mazkur ish tarkibiga kirmaydi. Shuning uchun metodikaning o'zlashtirishga ta'siri, statistik ustunligi yoki samaradorlik foizi haqida xulosa chiqarilmaydi.

Multimediali nutq mashqlarining nazariy asoslari

R. Mayerning multimediali o'rganish nazariyasi og'zaki va tasviriy axborotni qayta ishlash kanallari, ishchi xotiraning cheklangan imkoniyati hamda mazmunni faol tashkil etishga tayanadi. Nazariyada ortiqcha materialni kamaytirish va axborotni boshqariladigan qismlarga ajratish muhim o'rin tutadi [3]. O'zbek tili darsi uchun bundan quyidagi metodik talab kelib chiqadi: audio va tasvir bir vaziyatni tushuntirishi, ekranda esa topshiriqni bajarish uchun zarur material berilishi kerak. Kalit so'zlar

o'quvchining ehtiyojiga qarab ko'rsatiladi; matn hajmi va tinglash tezligi alohida moslashtiriladi.

D. Wood, J. S. Bruner va G. Ross bolaning mustaqil bajara olmaydigan vazifasini kattalar ko'magida bajarishini pedagogik tayanch, ya'ni scaffolding orqali tavsiflaydi [4]. Ushbu g'oyani til mashqlariga tatbiq etish sifatida dastlab rasm, so'z va gap boshlanishini birga berish, keyinchalik yordamni kamaytirish taklif qilinadi. Masalan, avval to'liq savol namunasi ko'rsatiladi, so'ng faqat so'roq so'zi qoldiriladi, keyingi topshiriqda o'quvchi savolni vaziyatdan kelib chiqib tuzadi. Tayanchni olib tashlash bolaning real javobiga qarab hal etiladi.

R. Ellis boshlang'ich darajadagi yosh til o'rganuvchilar bilan mazmunni tushunishga yo'naltirilgan topshiriqlardan foydalanish imkoniyatini asoslaydi. Bunday topshiriqda bola dastlab eshitganini buyumni tanlash yoki rasmni ko'rsatish orqali namoyon qilishi mumkin; keyin shu mazmun bilan bog'liq gapirish vazifasiga o'tiladi [5]. Bu qoida o'zbekcha gapirishga hali tayyor bo'lmagan o'quvchi uchun kirish bosqichini belgilashga yordam beradi. Dialogga o'tishda esa sheriklardan birida mavjud axborot ikkinchisida bo'lmagan vaziyat yaratiladi.

K. Ramalingam, Yeo Kee Jiar va S. Mathiyazhagan Malayziyadagi boshlang'ich maktabda 13 nafar ikkinchi sinf o'quvchisi ishtirokida tamil tilida raqamli hikoya bilan ishlashni o'rgangan. Mualliflar mashg'ulotlardan keyin tushunish, lug'at va ravonlik ko'rsatkichlaridagi ijobiy o'zgarishlarni qayd etgan [6]. Ishtirokchilar soni kichikligi va boshqa til muhiti bu natijalarni O'zbekiston maktablariga bevosita ko'chirishni cheklaydi. Tadqiqotdan mazkur maqola uchun olinadigan yo'nalish — qisqa tasviriy hikoyani tinglash, qayta aytish va o'quvchining o'z hikoyasini yaratishini birlashtirish imkoniyatidir.

O'quvchining til tajribasi va topshiriqlarni moslashtirish

Maktabda ta'limning rus tilida olib borilishi har bir bolaning oiladagi asosiy tili ham rus tili ekanini anglatmaydi. O'quvchilar o'zbek tilini uyda, mahallada yoki boshqa faoliyatlarda turlicha qo'llashi mumkin. Shu sababli boshlang'ich diagnostikada bolaning tanish mavzudagi gapni tushunishi, savolga javob berishi, o'zi savol tuzishi va rasm haqida qisqa gapirishi kuzatiladi. Topshiriq darajasi millat yoki ta'lim tiliga qarab oldindan belgilanmaydi.

Mashqlar uchun tekshiriladigan til birliklari sifatida joylashuvni bildiruvchi qo'shimchalar, shaxsga mos fe'l shakllari, savol tuzilishi va ayrim tovushlarning farqlanishi tanlanishi mumkin. Masalan, ko'l va qo'l so'zlarini audio hamda mos rasmlar bilan farqlash tinglashni gapirish bilan bog'laydi. Bunday misol barcha o'quvchilarda aynan shu tovushlar bo'yicha qiyinchilik borligini bildirmaydi. O'qituvchi keyingi mashqni diagnostikada kuzatilgan ehtiyojga qarab belgilaydi.

Boshlang'ich yordam darajasida bola rasmni tanlaydi, so'z yoki qisqa birikma bilan javob beradi. Keyingi darajada gap boshlanishi va tayanch so'zlardan foydalanadi. Mustaqilroq o'quvchi qo'shimcha savol beradi, sababni tushuntiradi yoki vaziyatni kengaytiradi. Bu darajalar doimiy guruhlar emas; bir bola turli mavzularda turlicha yordamga muhtoj bo'lishi mumkin. Zarur qisqa izoh o'quvchi yaxshi tushunadigan tilda berilib, undan keyin vazifa o'zbekcha nutqiy harakat bilan davom ettiriladi.

Dialog va monolog uchun bosqichli mashqlar tizimi

Taklif etilayotgan tizimda har bir raqamli resurs uch jihatdan rejalashtiriladi: undan olinadigan mazmun, o'quvchi bajaradigan nutqiy harakat va kuzatiladigan natija. Ushbu maqolaning metodik taklifi bir mavzu doirasida tayanchni bosqichma-bosqich kamaytirish, dialogdagi axborot almashishni monolog bilan bog'lash hamda qayta ishlangan javobni yangi vaziyatda tekshirishdan iborat. Ketma-ketlik besh bosqichni qamrab oladi.

Birinchi bosqich — mazmunni anglash. O'qituvchi qisqa audiovaziyatni rasmlar bilan beradi. O'quvchi kim, nima va qayerda ekanini aniqlaydi, mos tasvirni tanlaydi yoki buyumni ko'rsatadi. Dastlabki javobning noverbal shakli ham qabul qilinadi. Shundan keyin tayyor o'quvchi o'z tanlovini so'z yoki qisqa gap bilan ifodalaydi. Audio qayta eshittirilganda bolaga nimani aniqlashi kerakligi oldindan aytiladi.

Ikkinchi bosqich — tayanch bilan gapirish. Rasm yonida zarur so'zlar yoki gapning boshlanishi ko'rsatiladi. Masalan, buyumning joyi o'zgarganda o'quvchi uning yangi joylashuvini aytadi. Dastlab namunaga qarab javob berish mumkin, keyingi urinishda so'zlar qisman yopiladi. Natija sifatida o'quvchining o'zi tanlagan birlik yordamida mazmunli gap tuzishi kuzatiladi. Namuna bilan bir xil gapni takrorlash va yangi mazmunni ifodalash alohida qayd etiladi.

Uchinchi bosqich — axborot almashish. Juftlik a'zolariga bir-biridan farqli rasm yoki kartochka beriladi. Birinchi o'quvchi ikkinchisidagi yetishmayotgan ma'lumotni savol bilan aniqlaydi. Masalan, sherigining tasviridagi buyumning rangi yoki joyi ma'lum emas. Savolning amaliy maqsadi — o'z kartochkasini to'ldirish. O'qituvchi rollarni almashtirib, har ikkala bolaning ham savol berishi va javob qaytarishini kuzatadi. Natija to'ldirilgan kartochka hamda uni bajarish uchun ishlatilgan dialogdir.

To'rtinchi bosqich — mustaqil bayon. O'quvchi bir necha rasm asosida qisqa hikoya yoki tavsif tayyorlaydi. Raqamli hikoya deganda bu yerda o'quvchining ovozi bilan izohlangan tasvirlar ketma-ketligi tushuniladi. Unda tayyor matnni o'qish o'rniga rasm va kalit so'zlar bo'yicha gapirishga sharoit yaratiladi. Dastlab sherik bilan mashq qilish mumkin; yakuniy nutq namunasida berilgan yordam hajmi qayd etiladi. Tasvirlarning bezagi og'zaki javob sifatining bahosiga kiritilmaydi.

Beshinchi bosqich — qayta aloqa va ko'chirish. O'quvchi qisqa audioyozuvini tinglab, o'qituvchi bilan oldindan kelishilgan bitta mazmuniy yoki til jihatini yaxshilaydi. Masalan, yetishmayotgan joy ma'lumotini qo'shadi yoki qo'shimchani

tuzatadi. So‘ng yangi rasm yoki boshqa suhbatdosh bilan o‘xshash vazifani bajaradi. Shu yo‘l bilan oldingi javobni yodlab takrorlash va o‘rganilgan birlikni yangi vaziyatda qo‘llash farqlanadi. Qayta aloqa bolaning shaxsiga emas, aniq nutq namunasiga qaratiladi.

Uchinchi sinf uchun namunaviy mashg‘ulot

Sinf xonamiz mavzusidagi ushbu misol 45 daqiqalik dars ssenariysi sifatida taklif etiladi. Maqsad — o‘quvchining buyum joylashuvini so‘rashi, sherigi savoliga javob berishi va sinf tasviri haqida qisqa bayon tuzishi. Lug‘aviy material sifatida doska, javon, kitob, daftar, qalamdon, deraza so‘zlari; til birliklari sifatida qayerda savoli, o‘rin-joy shakllari va bor konstruksiyasi olinadi. Yangi birliklar miqdori sinfning avvalgi bilimi bo‘yicha kamaytirilishi mumkin.

1 jadval Namunaviy darsning tashkil etilishi

V aqt	Ish shakli	Topshiriq va kuzatiladigan natija
5 daqiq	Kirish va aniqlash	Sinf tasviri bo‘yicha tanish buyumlarni nomlash; o‘qituvchi zarur tayanchni aniqlaydi.
7 daqiq	Tinglas h	Qisqa audiodagi joylashuvga mos rasmni tanlash; tayyor o‘quvchi tanlovini gap bilan izohlaydi.
8 daqiq	Tayanc hli mashq	Buyumning joyi o‘zgargan tasvir bo‘yicha savol va javob tuzish; yordam asta kamaytiriladi.
10 daqiq	Juftlik dialogi	Bir-birini to‘ldiruvchi kartochkalardagi bo‘sh ma’lumotlarni savol-javob orqali aniqlash; rollarni almashtirish.

V aqt	Ish shakli	Topshiriq va kuzatiladigan natija
10 daqiq	Qisqa monolog	Yangi tasvirni sherigiga tavsiflash; sherik aytilgan buyumlarni belgilaydi. O'qituvchi tanlangan nutq namunalarini yozib oladi.
5 daqiq	Qayta aloqa	Bir javobni yaxshilash va yangi tasvirdagi bitta o'zgarishni aytish; o'quvchi o'ziga kerak bo'lgan yordamni belgilaydi.

Axborot almashish uchun A kartochkada kitobning joylashuvi ko'rsatiladi, qalamdonning joyi esa bo'sh qoldiriladi. B kartochkada qalamdonning joylashuvi bor, kitobning joyi yetishmaydi. Har bir kartochka faqat o'z egasiga ko'rinadi. O'quvchilar kartochkalarini ko'rsatmasdan savol berib, yetishmayotgan buyumni kerakli joyga belgilaydilar. Demak, javobni eshitish topshiriqni bajarish uchun zarur bo'ladi.

Suhbat namunasi: A: «Qalamdon qayerda?» B: «Qalamdon deraza yonida. Kitob qayerda?» A: «Kitob pastki javonda». B: «Bitta kitobmi?» A: «Yo'q, ikkita kitob bor».

Deraza yonida va pastki javonda birikmalari faqat oldindan tushuntirilgan bo'lsa qo'llanadi. Yordamga muhtoj o'quvchi rasm va savol boshlanishidan foydalanadi; tayyorroq o'quvchi buyum sonini yoki rangini aniqlaydigan qo'shimcha savol beradi. Monolog uchun esa boshqa sinf xonasi tasviri olinadi. Masalan, o'quvchi avval xonani umumiy tanishtiradi, keyin undagi ikki buyumning joyini aytadi va o'zi tanlangan tafsilotni qo'shadi. To'rt-olti gaplik javob ushbu misolning mo'ljali bo'lib, majburiy yosh me'yori hisoblanmaydi.

Ssenariyni bitta kompyuter, karnay va proyektor bilan tashkil etish mumkin. Umumiy ekran faqat kirish materialini uchun ishlatiladi; maxfiy axborotli juftlik

topshiriqlari bosma kartochkalarda bajariladi. Shaxsiy qurilmalar mavjud bo'lsa, shu kartochkalarning elektron varianti beriladi. Ovoz yozish navbat bilan tashkil etiladi, qolgan bolalar juftlikda gapiradi. Har bir o'quvchining yozuvini aynan bitta darsda olish talab etilmaydi.

Og'zaki nutqni baholash mezonlari

Baholashda o'quvchining vazifani tushunarli nutq orqali bajara olishi kuzatiladi. CEFRning 2020-yilgi qo'shimcha jildida og'zaki nutq yaratish, muloqot va fonologik nazorat alohida tavsiflanadi; talaffuzni baholashda tinglovchining mazmunni tushunishi muhim o'rin egallaydi [7]. Quyidagi rubrika shu umumiy yo'nalishlarni mahalliy topshiriqqa moslashtirish uchun tuzildi. U rasmiy CEFR shkalasi yoki sinovdan o'tgan diagnostik vosita sifatida taqdim etilmaydi.

2 jadval Og'zaki javob uchun taklif etilayotgan rubrika

Mezon	1 ball	2 ball	3 ball
Vazifaning bajarilishi	Alohida ma'lumot beradi; maqsadning katta qismi ochilmaydi.	Asosiy ma'lumotni beradi; ayrim zarur tafsilotlar yetishmaydi.	Vazifa uchun kerakli ma'lumotni tushunarli va yetarli beradi.
Lug'atdan foydalanish	So'z tanlashdagi uzilishlar fikrni ifodalashga tez-tez to'sqinlik qiladi.	Mavzuga mos so'zlarni qo'llaydi; ayrim izlashlar kuzatiladi.	Tanish lug'at yordamida kerakli fikrni mustaqil ifodalaydi.

Mezon	1 ball	2 ball	3 ball
Grammatik shakllar	Shakl xatolari mazmunni ko'p hollarda noaniq qiladi.	Sodda tuzilmalarni qo'llaydi; xatolarga qaramay mazmun anglashiladi.	Vazifa uchun zarur sodda tuzilmalarni asosan to'g'ri qo'llaydi.
Talaffuz tushunarligi	Ko'p so'zlarni anglash uchun muntazam takrorlash talab etiladi.	Nutq asosan tushunarli; ayrim so'zlarni takrorlash so'raladi.	Nutq tushunarli; talaffuz mazmunni anglashga sezilarli to'sqinlik qilmaydi.
Monologning izchilligi	Alohida gaplar o'rtasidagi bog'lanishni anglash qiyin.	Gaplar umumiy mavzuni saqlaydi; ketma-ketlikda ayrim uzilishlar bor.	Fikrlar tushunarli ketma-ketlikda beriladi; pauzalar mazmunni buzmaydi.
Dialogdagi ishtirok	Asosan undovdan keyin javob beradi; savol tuzishga ko'mak kerak.	Javob beradi va savol tuzadi; muloqotni davom ettirishda ba'zan ko'mak oladi.	O'z navbatida savol beradi, mos javob qaytaradi va ma'lumot almashishni davom ettiradi.

Har bir mezonda 0 ball yetarli imkoniyat berilgan bo'lsa ham tegishli ko'nikmani baholashga yaroqli nutqiy dalil namoyon bo'lmaganda qo'yiladi. Bola qatnashmagani yoki yozuv texnik sabab bilan olinmagani esa ma'lumot yo'q deb qayd etiladi. Monolog birinchi besh mezon, dialog birinchi to'rt mezon va dialogdagi ishtirok mezoni bo'yicha

baholanadi. Natijada ikkita alohida, har biri 15 ballgacha bo'lgan profil hosil bo'ladi. Umumiy ball bilan birga har bir mezonidagi o'zgarish ko'rsatiladi; ballardan avtomatik ravishda CEFR darajasi chiqarilmaydi.

Tayanch turi, qo'shimcha savollar va qayta tinglash imkoniyati baholash varag'ida alohida qayd etiladi. Boshlang'ich va yakuniy topshiriqlarda ushbu shartlar bir xil saqlanadi. Talaffuz bahosi aksentning mavjudligiga emas, mazmunning tushunarligiga tayanadi. Sinovdan oldin mutaxassislar rubrika mazmunini ko'rib chiqishi, baholovchilar esa bir xil namunalarda ustida tavsiflarni talqin qilishni muvofiqlashtirishi kerak.

Metodik muhokama va tajriba sinov yo'nalishi

Taklif etilgan tizimdagi raqamli vositaning foydali vazifasi tanlangan fragmentni qayta eshittirish, tasvirni o'zgartirish va bolaning javobini qayta tinglash imkoniyati bilan belgilanadi. Biroq juftlikda ko'proq gapirish va o'qituvchining izchil qayta aloqasi ham natijaga ta'sir qilishi mumkin. Shu sababli multimedial darsdagi ijobiy o'zgarishni faqat qurilma yoki dasturga bog'lash to'g'ri bo'lmaydi. UNESCOning 2023-yilgi hisobotidagi tavsiyalar ham texnologiyani tanlashda o'quv maqsadi, mahalliy sharoit va foydalanish imkoniyatini hisobga olishni ta'kidlaydi [8].

Metodik tizimni tekshirish uchun tajriba va taqqoslash sinflarida bir xil mavzu, o'qitish vaqti hamda o'xshash boshlang'ich tayyorgarlikni ta'minlash taklif etiladi. Agar butun mashqlar tizimining ta'siri o'rganilsa, taqqoslash sharti odatiy dars bo'lishi mumkin. Aynan raqamli vositaning qo'shimcha hissasini aniqlash uchun esa ikkala guruhdagi nutqiy mashqlar, juftlikda ishlash va qayta aloqa tenglashtirilib, materialni taqdim etish va yozib olish usuli farqlanishi kerak. Bu ikki dizayn turli tadqiqot savollariga javob beradi.

O'lchash uchun mashg'ulotdan oldingi, keyingi va ma'lum vaqt o'tgach bajariladigan mazmunan yangi, qiyinligi o'xshash topshiriqlar olinadi. O'quvchi

muntazam mashq qilgan matnning aynan o'zini qayta aytmasligi kerak. Nutq yozuvlari imkon qadar guruh va o'lchash bosqichi ko'rsatilmagan holda ikki baholovchiga beriladi. Kelishuv darajasi tekshiriladi; statistik tahlilda boshlang'ich farqlar va o'quvchilarning sinflarga birlashgani hisobga olinadi. Bir guruhga bittadan sinf olinganda sinf yoki o'qituvchi ta'sirini metod ta'siridan ajratish cheklangan bo'ladi.

Amaliy kuzatuvda foydalanilgan tayanch, bolaning o'zbekcha muloqot tajribasi, qatnashgan mashg'ulotlari va texnik uzilishlar qayd etilishi lozim. Ovoz yozuvlari ta'limiy maqsad bilan cheklanadi; maktab va ota-onalar bilan kelishilgan tartibda, bolaga tushunarli izoh berilgan holda saqlanadi. Shaxsiy qurilmasi bo'lmagan o'quvchi uchun sinfdagi yoki bosma muqobil topshiriq ta'minlanadi. Raqamli ko'nikma yetishmasligi uning til ko'nikmasiga beriladigan bahoni pasaytirmasligi kerak.

Xulosa

Ta'lim rus tilida olib boriladigan boshlang'ich sinflarda o'zbekcha nutqni rivojlantirish uchun multimediali materialni aniq muloqot vazifasiga bog'lash taklif etildi. Ishlab chiqilgan ketma-ketlik o'quvchining mazmunni anglashidan tayanchli gapirishga, axborot almashishdan mustaqil bayonga va javobni takomillashtirishga o'tishini tashkil etadi. Uning markazida o'quvchining savol berishi, javob qaytarishi va tinglovchiga tushunarli fikr yetkazishi turadi.

Maqolaning amaliy natijasi uchinchi sinf uchun moslashtiriladigan dars ssenariysi va dialog hamda monologni alohida baholash rubrikasidir. Ularni qo'llashda til tajribasi, tayanchga ehtiyoj va mavjud jihozlar hisobga olinadi. Taklif etilgan tizim PhD tadqiqotining metodik qismini loyihalash uchun asos bo'lishi mumkin. Uning samaradorligi haqida dalilli xulosa chiqarish uchun rubrikani dastlabki sinovdan o'tkazish va taqqoslash shartlari aniq belgilangan pedagogik tajriba zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Muxitdinova X. O‘zbek tilini ikkinchi til sifatida o‘qitish metodikasi: o‘quv qo‘llanma. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2023. 312 b. ISBN 978-9943-8835-3-6. Elektron katalog

2. Rafiyev A., Muxamedjanova G., Ziyamuhamedova G. O‘zbek tili: ta’lim rus va qardosh tillarda olib boriladigan maktablarning 3-sinfi uchun darslik. 5-nashr. Toshkent: O‘zbekiston, 2019. 144 b. ISBN 978-9943-01-582-1. Darslikning elektron nusxasi

3. Mayer R. E. The Past, Present, and Future of the Cognitive Theory of Multimedia Learning. Educational Psychology Review. 2024. Vol. 36. Article 8. DOI: 10.1007/s10648-023-09842-1

4. Wood D., Bruner J. S., Ross G. The Role of Tutoring in Problem Solving. Journal of Child Psychology and Psychiatry. 1976. Vol. 17, no. 2. P. 89–100. DOI: 10.1111/j.1469-7610.1976.tb00381.x

5. Ellis R. Task-based Language Teaching for Beginner-level Young Learners. Language Teaching for Young Learners. 2020. Vol. 2, no. 1. P. 4–27. DOI: 10.1075/ltyl.19005.ell

6. Ramalingam K., Yeo Kee Jiar, Mathiyazhagan S. Speaking Skills Enhancement through Digital Storytelling among Primary School Students in Malaysia. International Journal of Learning, Teaching and Educational Research. 2022. Vol. 21, no. 3. P. 22–35. DOI: 10.26803/ijlter.21.3.2

7. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment — Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. Rasmiy elektron nashr

8. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education — A Tool on Whose Terms? Paris: UNESCO, 2023. Hisobotning tavsiyalar bo‘limi. Elektron manbalarga murojaat sanasi: 9 sentabr 2026 yil.